

YUQORI SINIF O'QUVCHILARINI JISMONIY TARBIYA VA SPORTGA BO'LGAN QIZIQISHINI RIVOJLANTIRISH

G'ofurov Azizbek Umarjonovich

Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish institute Farg'ona filiali Jismoniy tarbiya, sport nazariyasi va uslubiyati" kafedrasida dotsenti (PhD)

Аннотация

Mazkur maqolada jahon ta'lim tizimida jismoniy tarbiya mashg'ulotlarini o'rta ta'lim dargoxidan bola o'zini o'zi shaxs sifatida bilib tana, suyak, muskul ish faoliyatini ongli ravishda xis qilgan xolda yondashuvlardan foydalanishning ahamiyatini oshirish yo'llarini aniqlash bilan bog'liq umumiy muammolarni hal qilish yuzasidan olib borilayotgan ishlar asosida umum o'rta ta'lim maktab bolalari va yosh shug'ullanuvchilarning jismoniy tayyorgarligi amaliyotida bir qator mashg'ulotlar usullari haqida ma'lumotlar keltirdik.

Kalit so'zlar: Ongli munosabat, motiv, qiziqish, sog'lom turmush tarzi, jismoniy rivojlanish, shaxs tarbiyasi, psixologik mexanizm, moyillik

Jismoniy tarbiya va sportga qiziqishni shakllantirishni boshqarish muammosini hal qilish uchun uning paydo bo'lishi va rivojlanishining omillari va psixologik mexanizmlarini to'g'ri tushunish muhimdir. Birinchi savol subyektiv (ichki, biologik) va ob'ektiv (tashqi, ijtimoiy) omillarning o'zaro bog'liqligi masalasidir. Psixologik pedagogik adabiyotlarda ushbu muammoni hal qilishda turli xil yondashuvlar mavjud. Ba'zi tadqiqotchilar subyektiv omillarga asosiy ahamiyat berishadi, qiziqishni tug'ma xususiyat deb bilishadi. Ushbu qarashlar uchun umumiy narsa inson manfaatlarining ijtimoiy tarixiy va ijtimoiy mohiyatini inkor etishdir. Ushbu nuqtai nazarga rus madaniyati va fanining ilg'or shaxslarining qarashlari qarshi: G.F.Ismoilov, biror narsaga qiziqish paydo bo'lishining sabablarini qiziqish mavzusida izlash kerakligini, inson manfaatlari ijtimoiy tarixiy va individual yashash sharoitlari bilan belgilanishini ta'kidlaydi.

"Aqliy" biologik va ijtimoiy birlik sifatida tushunishdan boshlab, mahalliy olimlar ma'lum bir faoliyatga qiziqish paydo bo'lishining asosiy sharti ijtimoiy muhit deb hisoblashadi. Falsafiy lug'atda "qiziqish shaxsning ongi va irodasi mahsuli emas, balki odamlarning irodasi va harakatlarining tegishli yo'nalishini belgilaydigan ob'ektiv ijtimoiy sharoitlarning mahsuli" deyilgan.

Qiziqish paydo bo'lishida aloqa, ijtimoiy kelib chiqish, atrofdagi odamlar faoliyatining tabiati kabi ijtimoiy omillar muhim rol o'ynaydi. Jismoniy tarbiya va sportga qiziqishni shakllantirishga ta'sir qiluvchi ijtimoiy omillarga targ'ibot va tashviqotni tashkil etish kiradi, o'rnatilgan an'yanalar, mamlakatning jahon miqyosidagi sport yutuqlari, moddiy-texnik jihozlar, boshqa fanlardagi o'qituvchilarning jismoniy madaniyatga munosabati, oiladagi jismoniy madaniyatga munosabati (misol sportchilarning ota-onalari, sportga ijobiy munosabat, oilaviy hayot tarzi), qo'shimcha ta'lim muassasalari faoliyati (murabbiylar soni, sport maydonlarining yashash joyidan uzoqligi).

Xayotiy maqsadlar, motivlar, jismoniy rivojlanishdagi qadriyat yo'nalishlari shakllanishini kuchaytirish, jismoniy tarbiya sport mashg'ulotlariga obro- e'tibor darajasini oshirishning samarali omili bu jarayonga ma'naviy madaniyatning turli sohalariga: adabiyot, san'at, televideniye, kino, matbuot va boshqalarga keng ta'sir ko'rsatishdir. Insonning jismoniy holati va sog'lig'i uchun javobgarligining oshishi tegishli huquqiy normalarni ishlab chiqish va joriy etish orqali sezilarli darajada hissa qo'shishi mumkin. O'quvchida deyarli har qanday mashq turiga qiziqish paydo bo'lishi mumkin, chunki bu asosan ko'plab ijtimoiy omillarga bog'liq (jismoniy tarbiya o'qituvchisining sport ixtisosligi, maktabning moddiy bazasi, iqlim sharoiti, mintaqaviy an'analalar, ota-onalarning qiziqishlari va boshqalar).

Xususan, N.K. Ruzmetov qiziqish, bir tomondan, shaxsning tabiiy xususiyatlari, boshqa tomondan, ijtimoiy omillarning ta'siri (faoliyat mazmuni) bilan belgilanadi va sub'etda ob'ektiv va subektivning dialektik birligi ekanligini ta'kidlaydi. Muallifning ta'kidlashicha, "tashqi ta'sir u yoki bu ta'sirni faqat o'zida mavjud bo'lgan fikrlar va his-tuyg'ular tizimi orqali sindirish orqali beradi ". Shuning uchun, qiziqish paydo bo'lishida shaxsiyat va ijtimoiy muhitning tabiiy xususiyatlarining rolini aniqlashda, ma'lum bir faoliyat va uning tashuvchilari tomonidan ta'sir ko'rsatadigan odamning aqliy aks ettirishining faol xususiyatini hisobga olish kerak. Ushbu pozitsiyaning haqiqati eksperimental tadqiqotlar natijalari bilan tasdiqlanmagan. Aksincha, ko'plab mualliflarning asarlarida bir xil ijtimoiy omillar va odamlar ongida aks ettirilgan faoliyat hamma uchun bir xil ta'sir ko'rsatmasligi ko'rsatilgan. Inson nafaqat ta'sir qilish ob'ekti, balki uning faoliyati va xulq-atvorining sub'eti hamdir. Shuning uchun har doim ham bir xil ijtimoiy vaziyat sub'etda tegishli qiziqishning paydo bo'lishiga olib kelmaydi. Maktab o'quvchilarining turli xil mashqlar turlari va maktab o'quv dasturlari bo'limlariga bo'lgan qiziqishlarida sezilarli farqlar aniqlandi.

Xususan, yuqori sinf o'quvchilari sport o'yinlariga, so'ngra suzishga, so'ngra yengil atletikaga katta qiziqish bildirishlari aniqlandi. Qizlar gimnastikani, keyin o'yinlarni ko'proq yaxshi ko'radilar. O'g'il bolalar futbolga, qizlar basketbolga alohida qiziqish bildirishadi. Yengil atletikaning ayrim turlaridan o'g'il bolalar ham, qizlar ham yugurishni afzal ko'rishadi. G.F. Ismoilov, ning so'zlariga ko'ra, o'smirlar orasida eng mashhurlari futbol, voleybol, basketbol, o'yinlari. Ushbu inkor etilmaydigan faktlarni hisobga olgan holda, bir qator mualliflar jismoniy tarbiya mashg'ulotlariga doimiy qiziqish faqat ma'lum bir jismoniy mashqlar turiga qiziqish asosida rivojlanadi, deb ishoniladi. Bu nuqtai nazar, bizning fikrimizcha, haqiqatga yaqinroq, chunki qiziqishning psixofiziologik asosi temperament xususiyatlari bo'lib, bir tomondan, odamning ma'lum bir tarkibga ega faoliyatga moyilligini, boshqa tomondan, bu faoliyatga nisbatan qobiliyatlarning moyilligini belgilaydi. "Moyillik" tushunchasining mohiyatini va uning adabiyotda "qiziqish" tushunchasi bilan bog'liqligini aniqlashda qarama-qarshi yondashuvlar mavjud. Bir qator olimlarning fikriga ko'ra, moyillik qiziqish asosida shakllanadi, odam ushbu faoliyat bilan intensiv va doimiy ravishda shug'ullanganda qiziqish moyillikka aylanishi mumkin. Qarama-qarshi nuqtai nazarni qo'llab-quvvatlovchilar moyillik, shaxsning ma'lum bir faoliyatga bo'lgan istagi deb bilishadi va "qila olaman", "qilishni yaxshi ko'raman" kabi moyillikni majoziy ravishda belgilaydilar. Ularning fikriga ko'ra, odamda ma'lum bir faoliyatga moyillik mavjudligi unga qiziqish paydo bo'lishining ichki sharti bo'lib,

qiziqish moyillik asosida shakllanadi . Har qanday faoliyat odamni o‘ziga jalb qila olmaydi, balki ichki javobga javob beradigan faoliyat. Ushbu ichki javob- bu tanlangan faoliyatni egallashni boshlashdan oldin ham ijtimoiy tajriba jarayonida odamda shakllangan tegishli faoliyatga moyillikdir. Faoliyatga moyillik insonning ma’lum ehtiyojlarni qondirish uchun faoliyatning ahamiyatini anglashi va tushunishi orqali qiziqishga aylanadi. Moyillik faqat amalga oshirilayotgan faoliyatning hissiy jozibasi bilan bog‘liq: faoliyat yoqadi, lekin odam nima uchun yoqadi degan savolga javob bera olmaydi. Biror kishi faoliyatning hissiy jihatdan jozibador bo‘lishining sabablarini ta’kidlashi bilanoq, moyillik qiziqish darajasiga ko‘tariladi. Muayyan faoliyatga qiziqishning paydo bo‘lishi tadqiqotchilar tomonidan ushbu faoliyatga mos keladigan qobiliyatlarning mavjudligi bilan bog‘liq. Boshqa tomondan, manfaatlar qobiliyatlarni yanada rivojlantirish uchun zarur va shartdir. Faoliyatning ma’lum bir sohasiga qiziqishning mavjudligi qobiliyatlarning tegishli yo‘nalishda rivojlanishini rag‘batlantiradi va ma’lum qobiliyatlarning mavjudligi samarali ishni belgilab, unga qiziqishni rag‘batlantiradi. Bunda qiziqish va qobiliyatlar o‘rtasidagi qarama-qarshilik ehtimolini tan oladi va bu juda aniq bo‘lmagan qobiliyatlarda uchraydi.

Yuqoridagi tadqiqotlar natijalarini sarhisob qilar ekanmiz, maktab o‘quvchilarining jismoniy tarbiya va sportga bo‘lgan qiziqishining paydo bo‘lishi va rivojlanishining psixofiziologik asosi temperamentning tabiiy ravishda aniqlangan xususiyatlari bo‘lib, ular jismoniy mashqlarning ayrim turlariga moyillik va psixologik moyillikni belgilaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Abramova, G. S. Metodi issledovaniya motivatsii i interesa k ucheniyu // G. S. Abramova. Formirovaniye interesa k ucheniyu u shkolnikov / pod red. L. K. Markovoy. - M.: Pedagogika, 1996. - S. 38-47.
2. Bakurova T.P. Formirovaniye syennostnogo otnosheniya starshix doshkolnikov k zanyatiyam fizicheskoy kulturoy posredstvom emosionalnoy regulyasii dvigatelnoy deyatelnosti avtoref. dis. kand . ped. nauk T.P. Bakurova . Omsk SibGAJT , 2001. - 24 s .
3. Vitkovski V. Razvitiye koordinatsionnykh sposobnostey u futbolistov 11 - 19 let / Z. Vitkovski, V. I. Lyax // Fizicheskaya kultura : vospitaniye , obrazovaniye , trenirovka . - 2008. - №6. - S. 34-39.